

Herijkt taalbeleid *voor dove kinderen*

HARRY KNOORS

Ongeveer 20 jaar geleden werd het tweetalig onderwijs, waarin de Nederlandse Gebarentaal een specifieke plaats heeft, als noodzakelijk gezien voor dove kinderen. Door de komst van het cochleair implantaat worden echter steeds meer kinderen op een jongere leeftijd geïmplanteerd, wat een gunstig effect heeft op de gesproken taalontwikkeling. De vraag rijst welke rol er dan overblijft voor de Nederlandse Gebarentaal in het onderwijs aan deze kinderen. Harry Knoors bespreekt in dit artikel waarom herijking van het taalbeleid in deze tijd noodzakelijk is en hoe dit taalbeleid kan worden vormgegeven.

Inleiding

Als gevolg van de introductie van de neonatale gehoorscreening kan een gehoorverlies bij kinderen veel eerder onderkend worden. Dit heeft een gunstig effect op hun taalontwikkeling (Yoshinago-Itano & Sedey, 2000). Daarnaast is door de screening in veel gevallen de leeftijd voor cochleaire implantatie vervroegd naar rond de eerste verjaardag van een doof kind. Vrijwel alle jonge dove kinderen worden tegenwoordig geïmplanteerd. Dit draagt bij aan een veel betere ontwikkeling van de gesproken taal (Hammer, 2010; Verbist, 2010). Dit geldt niet voor ieder kind en niet voor ieder kind in gelijke mate, maar wel bij dusdanig veel dove kinderen, dat herijking van het taalbeleid, vaak nog uitgaand van een vroeg aanbod van de Nederlandse Gebarentaal naast het gesproken Nederlands, op zijn plaats is. Bovendien blijkt het toch buitengewoon moeilijk te zijn om dove kinderen met succes vroeg in hun leven een rijk gebarentaalaanbod aan te bieden, zeker als ze, zoals overwegend het geval is, horende ouders en leerkrachten hebben.

Herijking van het taalbeleid betekent vooral bezinning op de specifieke plaats die de Nederlandse Gebarentaal in de opvoeding van en het onderwijs aan dove kinderen inneemt. Het gaat daarbij niet over de vragen of de Nederlandse Gebarentaal een volwaardige taal is, of een Dovengemeenschap bestaat voor wie gebarentaal de voertaal is, of gebarentaal en Dovencultuur pijlers van die Dovengemeenschap zijn en of opgroeien met gebarentaal en Dovencultuur waardevol kan zijn voor dove kinderen. Het antwoord op al die aspecten is wat mij betreft

bevestigend. Ik ben nog steeds van mening dat de maatschappelijke participatie van veel dove mensen bevorderd kan worden door hun gebarentaal, hun Dovencultuur en hun Dovengemeenschap te herkennen en erkennen. Tegelijkertijd bestaat er voor dove mensen de noodzaak om zich volop te mengen in de Nederlandse samenleving en dat houdt wat mij betreft onder meer ook een zo goed mogelijke beheersing van het Nederlands in woord en geschrift in (zie ook Knoors, 2008).

Tweetalige opvoeding: competitie en transfer

Een kind wordt taalvaardig doordat het thuis in interactie en communicatie met ouders taal verwerft en die taal vervolgens op school verder uitbouwt. Zo verwerven kinderen zowel algemeen dagelijkse taalvaardigheid (woordenschat, grammatica, taalgebruikregels) als schoolse taalvaardigheid (taal voor het lezen, schrijven en redeneren). De taalvaardigheid van kinderen die tweetalig opgroeien, kan visueel voorgesteld worden als een dubbele ijsberg. Boven de waterlijn bevindt zich de algemeen dagelijkse taalvaardigheid in zowel een eerste als een tweede taal, maar veel minder zichtbaar en veel groter is de cognitieve schoolse taalvaardigheid die zich onder de waterlijn bevindt. Leer je een tweede taal nu gemakkelijker als je al een eerste taal geleerd hebt? Ja en nee. Niet zozeer wat betreft de woordenschat en de grammatica, want transfer van vaardigheden blijft grotendeels beperkt tot de cognitief-schoolse taalvaardigheid. Bovendien treedt transfer van taalvaardigheid niet automatisch op. Ze is aan voorwaarden verbonden die

Foto: Vincent van den Hoogen, Mentalis

duidelijk beschreven zijn door Cummins (1981): “In de mate waarin instructie in T1 effectief is in het bewerkstelligen van vaardigheid in T1, kan transfer van deze vaardigheid naar T2 optreden, mits er adequaat aanbod van T2 is en men gemotiveerd is om T2 te willen leren”. Anders gezegd, een kind moet wel vaardig zijn in de eerste taal (T1), anders treedt er geen transfer op. En bovendien moet een kind een goed aanbod hebben van de tweede taal (T2) en ook gemotiveerd zijn om deze te leren. Pas als hieraan voldaan is, dus onder specifieke voorwaarden, kan transfer optreden, als een kind twee talen leert. Het kind heeft dan bij het leren van de tweede taal profijt van de eerdere eerste taalverwerving. Een tweetalig opgevoed kind kan dan een hogere score behalen op een IQ-test dan een vergelijkbaar eentalig kind, waarschijnlijk omdat het verbaal flexibeler kan denken. De grootste transfer treedt overigens op tussen talen die een schriftsysteem delen.

Tweetalige opvoeding gaat ook gepaard met competitie in het taalaanbod (Scheele, 2010). Een kind dat twee of meer talen moet leren krijgt minder aanbod per taal dan een kind dat slechts 1 taal hoeft te leren. Competitie kan het leren van taal negatief beïnvloeden, maar dat hoeft

niet perse te gebeuren, omdat er bijvoorbeeld transfer kan optreden. Heel veel kinderen groeien tweetalig op. Het is gewoon een gevolg van de situatie waarin ze verkeren. Ze leven bijvoorbeeld in een omgeving waar meerdere talen gesproken worden. Dit is in ons land bijvoorbeeld in Zuid-Limburg, waar naast Nederlands, Limburgs, Arabisch,

HERIJKING VAN HET TAALBELEID BETEKENT BEZINNING OP DE PLAATS VAN NGT IN OPVOEDING EN ONDERWIJS AAN DOVE KINDEREN

Pools en Turks ook Duits en Frans om de hoek gesproken worden. Er is op zichzelf ook helemaal niets mis mee; in onze globale wereld is het beheersen van meerdere talen voor iedereen een pre. Wat in dat tweetalig opgroeien beïnvloed kan worden, zijn de condities: deze kunnen gunstig of minder gunstig uitpakken. Bij kinderen van dove ouders die in de communicatie Nederlandse Gebarentaal gebrui-

Foto: Bernadette Vermeij, NSDSK

ken kan een vroeg en rijk aanbod van het Nederlands een aandachtspunt zijn. Toch verkeren deze kinderen overwegend in een betrekkelijk gunstige taalverwervings situatie, althans vergeleken met dove kinderen met horende ouders. Bij deze dove kinderen moeten de ouders een expliciete keuze voor tweetalige opvoeding maken. Maken ze die keuze, dan kiezen ze voor aanbod van een taal, die ze zelf nog moeten proberen te leren; de Nederlandse Gebarentaal. Ze kunnen dus niet zelf onmiddellijk voor een rijk en correct aanbod zorgen. Dat maakt de meer-talige situatie van dove kinderen moeilijk vergelijkbaar met horende tweetalig opgroeiende kinderen. Bovendien kan bij dove kinderen een aanbod van gebarentaal en gesproken taal niet alleen tot competitie in het taalaanbod leiden, maar zorgt het ook voor minder auditief taalaanbod in vergelijking met dove kinderen die uitsluitend met gesproken taal opgroeien. Over of en wanneer het gesproken taalaanbod onder een kritische grens komt is weinig bekend

(Kuhl & Rivera-Gaxiola, 2008). Tot slot lijkt de kans dat transfer negatieve effecten van competitie tussen gesproken taal en gebarentaal bij dove kinderen ongedaan kan maken kleiner dan bij horende kinderen. Dat komt omdat de Nederlandse Gebarentaal geen schriftsysteem kent en dit dus ook niet deelt met het gesproken Nederlands. Daarnaast is het erg moeilijk gebleken om aan de voorwaarden voor transfer te voldoen, zoals een goede vaardigheid in de eerste taal (de Nederlandse Gebarentaal), een goed aanbod van het gesproken Nederlands en voldoende motivatie om deze taal te leren.

De context van opvoeding van en onderwijs aan dove kinderen is sinds het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw aanzienlijk veranderd. Schreef ik in een artikel in 1993 nog dat de meeste dove kinderen *onvermijdelijk* tweetalig werden, nu zou ik dat voor veel vroeg geïmplanteerde dove kinderen niet meer durven te beweren. In

HERIJKT TAALBELEID VOOR DOVE KINDEREN

1993 was ik, mede op basis van mijn proefschrift (Knoors, 1992), van mening dat verreweg de meeste dove kinderen twee talen verwierven, maar zonder tweetalig onderwijs in geen van beide talen uiteindelijk vaardig zouden worden. Nu heb ik enerzijds sterke aanwijzingen dat veel dove kinderen met horende ouders in ons tweetalig dovenonderwijs minder vaardig zijn in de Nederlandse Gebarentaal dan gewenst, terwijl anderzijds een grote groep kinderen veel vaardiger in het gesproken Nederlands is geworden dan ik in 1993 dacht. In 1993 vond ik dat het taalbeleid in het onderwijs niet afgestemd was op het feit dat dove kinderen *bij voorkeur* in een andere taal, de Nederlandse Gebarentaal, communiceerden dan in het gesproken Nederlands. Nu ken ik heel wat dove kinderen die als voorkeurstaal juist het gesproken Nederlands hebben en dit afhankelijk van de situatie met gebaren ondersteunen. In 1993 beschouwde ik de zeer beperkte toegang tot gesproken taal als het kernprobleem voor dove kinderen, nu ervaar ik het niet beschikbaar (kunnen?) zijn van gebarentaal van vroeg af aan bij in ieder geval dove kinderen met horende ouders als een minstens even groot probleem.

Tweetalig dovenonderwijs: opbrengsten

Tweetalig dovenonderwijs bestaat in veel landen nu bijna twintig jaar. In de beginjaren is veel aandacht uitgegaan naar de implementatie van deze vorm van onderwijs. Toch is het opmerkelijk dat noch nationaal noch internationaal specifiek effectonderzoek naar de leeropbrengsten van tweetalig dovenonderwijs beschikbaar is. Of tweetalig dovenonderwijs daadwerkelijk leidt tot grotere leeropbrengsten voor dove leerlingen dan andere vormen van onderwijs is feitelijk niet bekend. Over de mate waarin vaardigheid in gebarentaal bereikt wordt weten we meer. De gebarentaalvaardigheid van dove kinderen van horende ouders blijft gemiddeld genomen (ver) achter bij die van dove kinderen bij dove ouders (Spencer, 2004; Hermans, Knoors & Verhoeven, 2007; Mayer & Leigh, 2010). Blijkbaar lukt het ons in tweetalig dovenonderwijs niet om dove kinderen van horende ouders zeer gebarentaalvaardig te laten worden. Of dit komt omdat de gebarentaalvaardigheid van horende ouders en van leerkrachten tekortschiet is niet uit onderzoek bekend. Het heeft er echter alle schijn van dat het leren van een tweede taal die zo sterk van het gesproken Nederlands verschilt voor veel volwassenen niet eenvoudig is. Bovendien is het aannemelijk dat de tijd die in het leren van deze gebarentaal geïnvesteerd wordt relatief beperkt blijft. Uit Nederlands normeringonderzoek voor de test Nederlandse Gebarentaal (Hermans, Knoors & Verhoeven, 2007) weten we wel dat slechts 9,8% van de horende ouders van alle ruim 300 onderzochte dove kinderen uitsluitend in Nederlandse Gebarentaal communiceert. 18,9% gebruikt exclusief gesproken Nederlands en

20,9% van alle ouders gebruikt Nederlands ondersteund met Gebaren. Bij 31,5% van alle gezinnen met een doof kind wordt een combinatie van Nederlandse Gebarentaal, Nederlands met Gebaren en gesproken Nederlands gebruikt.

De achterblijvende gebarentaalvaardigheid van dove kinderen met horende ouders zal zich uiteindelijk vooral uiten in een tekortschietende beheersing van complexe grammaticale gebarentaalstructuren. Uit onderzoek van Mayberry en Locke (2003) blijkt dat de gevolgen van deze achterstand permanent zijn en ook negatief doorwerken op de verwerving van de tweede taal. Het lijkt cruciaal om een rijk taalaanbod te realiseren voor het derde levensjaar. Onderzoek toont aan dat cochleaire implantatie bij veel dove kinderen leidt tot beter begrijpend lezen (zie verder). Tot op heden is niet gebleken dat tweetalig dovenonderwijs (bij kinderen met en zonder CI) tot vergelijkbare resultaten leidt. Wel is gebleken dat de gebarentaalvaardigheid en de leesvaardigheid bij dove kinderen in tweetalige onderwijsprogramma's positief met elkaar samenhangen. Kinderen met een grotere gebarentaalvaardigheid lezen beter en kinderen die beter lezen hebben een grotere gebarentaalvaardigheid (Hermans, Knoors, Ormel & Verhoeven, 2008a). Het lijkt erop dat gebarentaal in de eerste jaren dat leesonderwijs gegeven wordt dove kinderen helpt om een leeswoordenschat op te bouwen. Na

HET LUKT ONS IN HET TWEETALIG DOVENONDERWIJS NIET OM DOVE KINDEREN VAN HORENDE OUDERS ZEER GEBARENTAALVAARDIG TE LATEN WORDEN

Foto: Bernadette Vermeij, NSD/SK

een periode van groei treedt echter vaak stagnatie op. De leesvaardigheid van dove kinderen groeit dan niet meer. De veronderstelling is dat de aanvankelijke groei komt, omdat dove kinderen gebaren en geschreven woorden aan elkaar koppelen. Ze lezen als het ware door een omweg naar hun gebarentaal te creëren. In latere stadia van de leesontwikkeling is dit echter niet meer effectief en moeten ze ook daadwerkelijk in het Nederlands leren lezen. Hun Nederlandse taalvaardigheid schiet daarvoor vaak te kort (Hermans, Knoors, Ormel & Verhoeven, 2008b). Waarschijnlijk worden dove kinderen door hun leerkrachten geholpen bij het leggen van verbanden tussen gebaren en geschreven woorden. Die cultiveren als het ware de transfer tussen beide talen door expliciet in hun onderwijs gebaren en geschreven woorden aan elkaar te koppelen. Dove kinderen blijken hiervan echter pas te profiteren als ze al wat ouder zijn, zo rond de leeftijd van 8 jaar. Pas op die leeftijd wordt een positief verband gevonden tussen de gebarenschat en de leeswoordenschat (Hermans, Ormel & Knoors, 2010). Mogelijk zijn dove kinderen met horende ouders op jongere leeftijd onvoldoende gebarentaalvaardig om van de didactische strategieën van hun leerkrachten te kunnen profiteren. Gerichte toepassing van gebaren in trainingsprogramma's voor de woordenschat in gesproken (Mollink, Hermans & Knoors, 2008) en geschreven taal (Wauters, Knoors, Vervloed & Aarnoutse, 2001) blijkt in ieder geval wel effectief. Door toepassing van gebaren in combinatie met gesproken of geschreven woorden leren

slechthorende en dove kinderen niet alleen meer woorden, maar blijken ze deze ook beter te onthouden. Bovendien blijken gebaren, als ze gesproken woorden ondersteunen, de auditieve spraakperceptie bij CI kinderen niet te hinderen. Integendeel, bij waarneming van bepaalde woorden hebben CI kinderen zelfs profijt van een bimodaal aanbod, dus van Nederlands met Gebaren (Giezen, 2011). Alle onderzoek overziende komen Mayer en Leigh (2010) tot de conclusie dat er op dit moment geen onderzoeksgegevens beschikbaar zijn die onderbouwen dat leerlingen in tweetalig dovenonderwijs net zo taalvaardig of geleterd worden als hun horende leeftijdsgenootjes. Bij aanvang van de implementatie van tweetalig dovenonderwijs werd dit door menigeen wel verwacht. Spencer en Marschark (2010) concluderen dat tweetalig dovenonderwijs weliswaar een sterke theoretische basis heeft, maar dat er tot op dit moment onvoldoende evidentie is om daadwerkelijk uitspraken te doen over de effecten ervan.

Neonatale gehoorscreening en cochleaire implantatie: een onverwacht perspectief

In dezelfde periode dat in ons land tweetalig dovenonderwijs werd ingevoerd zagen we ook grote doorbraken wat betreft de introductie van de neonatale gehoorscreening en cochleaire implantatie. Tussen 2000 en 2005 is in ons land de neonatale gehoorscreening geïntroduceerd. Kinderen worden al binnen enkele weken na hun geboorte gescreend op het functioneren van het gehoor. Dit heeft ervoor gezorgd dat de diagnose van doofheid uiterlijk op de leeftijd van 3 maanden gesteld wordt, waardoor interventie veel eerder kan plaatsvinden dan gebruikelijk was toen het gehoor nog op de leeftijd van 9 maanden op consultatiebureaus gescreend werd. Neonatale gehoorscreening leidt tot een toename van de vaardigheid in gesproken taal bij dove kinderen (Yoshinaga-Itano & Sedey, 2000). Bovendien is als gevolg van een positief advies van de Gezondheidsraad (Gezondheidsraad, 2001) het aantal kinderen in ons land dat een cochleair implantaat heeft de laatste tien jaar enorm toegenomen. Als gevolg van de neonatale gehoorscreening worden deze dove kinderen ook op veel jongere leeftijd geïmplantieerd dan vroeger het geval was. Implantatie rond de eerste verjaardag is tegenwoordig de norm. Dit leidt tot een aanzienlijke

Foto: Bernadette Vermelij, NSDSK

HERIJKT TAALBELEID VOOR DOVE KINDEREN

Foto: Bernadette Vermeij, NSDSK

toename van de vaardigheid in het gesproken Nederlands (Hammer, 2010; Verbist, 2010) en tot een positief effect op de leesvaardigheid (Vermeulen, Van Bon, Schreuder, Knoors & Snik, 2007; Van der Kant, Vermeulen, de Raeve

VERANDERINGEN IN HET TAALBELEID IN HET DOVENONDERWIJS ZIJN ONONTKOOMBAAR

& Schreuder, 2010). Deze positieve effecten worden niet bij alle kinderen gevonden en niet bij alle kinderen in gelijke mate, maar er is wel sprake van grote effecten bij heel veel dove kinderen. Overigens is het nog niet zeker dat het positieve effect op de leesvaardigheid ook op latere

leeftijd blijft bestaan. Onlangs bleek uit onderzoek (Harris & Terletski, 2011) dat dove jongeren met een CI minder goed lezen dan dove jongeren met hoortoestellen, die speciaal voortgezet onderwijs volgden, zelfs als ze relatief vroeg (voor 3,6 jaar) geïmplanteerd waren. Dit effect werd echter vooral veroorzaakt door de slechte leesresultaten van die dove jongeren, die in kleine units bij een reguliere school les kregen. Mayer en Leigh (2010) constateren dat voor de eerste keer in de geschiedenis van de dovenpedagogiek voor veel dove kinderen gesproken taal toegankelijk is geworden als eerste taal.

Herijkt taalbeleid

De bovengenoemde ontwikkelingen leiden naar mijn mening onontkoombaar tot veranderingen in het taalbeleid in het dovenonderwijs. Dit zal in een meer gedifferentieerde vorm gestalte moeten krijgen. Daarbij is het

Foto: Vincent van den Hoogen, Mentalis

van belang ons te realiseren dat er variatie is in het aantal kinderen met een implantaat en in de leeftijd waarop ze geïmplanteerd werden, al naar gelang de fase waarin ze nu onderwijs volgen. Hoewel exacte cijfers ontbreken, lijkt het niet onredelijk om aan te nemen dat in Nederland tot de leeftijd van vijf jaar 90 tot 100% van alle dove kinderen met een normale leeraanleg geïmplanteerd is, overwegend voordat ze twee jaar oud waren. Deze kinderen hebben voor het verwerven van het gesproken Nederlands de meest gunstige prognose. Tussen de leeftijd van 5 en 12 jaar zal het percentage geïmplanteerde kinderen rond de 50 tot 60% schommelen, terwijl de leeftijd van implantatie gemiddeld drie tot vier jaar zal zijn. In deze groep zullen al heel wat meer kinderen zijn die minder goede vooruitzichten hebben op het verwerven van gesproken taal. In het voortgezet onderwijs bedraagt het aantal leerlingen dat vroeg geïmplanteerd is wellicht niet meer dan 20%. Dit is de groep leerlingen die het meest overeenkomt met de dove kinderen voor wie begin jaren negentig tweekal-

doventerwijs opgezet werd. Het taalbeleid kan naar mijn mening voor deze drie groepen niet identiek zijn. Herijking is het meest noodzakelijk voor dove baby's die nu geïmplanteerd worden, voor de huidige groep peuters en kleuters en voor een deel van de basisschool leerlingen. Deze groepen staan in het vervolg van dit artikel centraal. Voor veel dove leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs lijkt me tweekalig onderwijs, waarbij de Nederlandse Gebarentaal de instructietaal is, nog steeds aangewezen. Herijking van het taalbeleid betekent wat mij betreft zowel omvorming als verbetering van het taalaanbod in gezinsbegeleiding en in het doventerwijs. *Omvorming* is gericht op de grote groep vroeg geïmplanteerde dove kinderen, van wie de ouders niet expliciet kiezen voor tweekalige opvoeding. Het beleid zou moeten uitgaan van de acceptatie dat veel van deze kinderen goede mogelijkheden hebben om een gesproken taal te verwerven en dat voor hen deze taal de eerste taal zal zijn. Communicatie tussen ouders en kind zal vooral in gesproken taal plaats-

HERIJKT TAALBELEID VOOR DOVE KINDEREN

vinden. Tegelijkertijd loont het de moeite om ouders te blijven stimuleren tot het gebruik van gebaren, met name als ondersteuning van de gesproken taal. Het helpt bij de auditieve spraakwaarneming en het draagt bij aan een aanzienlijk betere woordenschatontwikkeling (zie eerder). Bovendien is een doof kind in de regel minstens een jaar oud voordat het geïmplanteerd wordt. In de periode voorafgaand aan de implantatie is naast een aanbod van gesproken taal ook visuele gebarencommunicatie volop aan de orde. Het effectief leren waarnemen van gesproken taal na implantatie vergt tijd; dit is dus ook een periode dat visuele communicatie kan voorkomen dat communicatie in het gedrang komt en informatie wordt gemist. Maar ook als een kind prima functioneert met een implantaat, dan nog zal het talloze malen auditieve informatie missen. Omdat er teveel achtergrondlawaai is, omdat het apparaat tijdelijk niet goed functioneert of omdat het apparaat uitgeschakeld moet worden. Allemaal momenten waarop communicatie met behulp van gebaren een kind van pas kan komen, zelfs als het kind zelf geen gebaren meer gebruikt. Met het tegelijkertijd spreken en gebaren van ouders is helemaal niets mis. Wel is het verstandig om ouders in communicatiecursussen ook een aantal gebarentaalregels

VEEL JONG GEÏMPLANTEERDE KINDEREN ZULLEN IN DE TOEKOMST UITSLUITEND IN GESPROKEN TAAL COMMUNICEREN

aan te leren, zodat ze spraak en gebaren gemakkelijker met elkaar kunnen combineren. Ook zouden we ouders ertoe moeten brengen open te (blijven) staan voor contacten van henzelf en hun kind met andere dove kinderen en met dove volwassenen. Eenzelfde lijn zou gevolgd moeten worden in gezinsbegeleiding en onderwijs. Gezinsbegeleiders, pedagogisch medewerkers en leerkrachten die in het gesproken Nederlands met deze kinderen communiceren en accuraat spraakondersteunende gebaren kunnen inzetten. De inzet hiervan is altijd aan de orde als het kind nog heel jong is, als er meer achtergrondlawaai is of als de onderwijstaak cognitief en linguïstisch veel van het kind vergt. Accuraat gebruik van Nederlands met Gebaren houdt in dat de spraak vloeiend blijft, terwijl de inhoud van de uiting ook effectief in gebaren wordt weergegeven. Dat kan alleen maar als in de toepassing van de gebaren ook gebarentaalprincipes (bijvoorbeeld ruimtegebruik, gelijktijdig twee gebaren maken) worden gehanteerd, als medewerkers intensief in het gebruik van Nederlands

met Gebaren geschoold worden en als hun taalaanbod via video-interactie begeleiding nauwgezet gevolgd wordt. Uiteindelijk zullen veel van deze jong geïmplanteerde dove kinderen in menige situatie binnen of buiten school uitsluitend nog in gesproken taal communiceren. Ze zullen gebaren als vanzelf weglaten, op natuurlijke wijze. Dat geeft helemaal niet, want ze zullen ze ook weer toepassen in situaties waarin ze van pas komen. Daarbij moeten deze kinderen er wel geregeld op gewezen worden dat ze soms informatie in gesproken taal missen. Want lang niet altijd zijn ze zichzelf daarvan bewust. Kinderen proberen te forceren tot het gebruik van gebaren heeft in ieder geval geen enkele zin.

Foto: Vincent van den Hoogen, Kennis

Voor deze grote groep kinderen zie ik de Nederlandse Gebarentaal als een aan te bevelen tweede taal. Een taal die we als vak moeten aanbieden in en vanuit (voor dove kinderen in het regulier onderwijs die dat willen) ons speciaal onderwijs en/of in ons voortgezet speciaal onderwijs. Daarnaast zouden we voor spijtoptanten de introductie van de Nederlandse Gebarentaal in volwassen educatie ook moeten overwegen. Uit het werk van Janet van Hell en collega's (Van Hell, 2010) weten we dat effectief vreemde taalonderwijs aan strikte voorwaarden moet voldoen. Eén daarvan is dat de vakdocenten vloeiende taalgebruikers zijn. Vakonderwijs in de Nederlandse Gebarentaal vergt docenten die near native signer zijn. Minimaal zouden zij de bachelor opleiding docent Nederlandse Gebarentaal aan de Hogeschool van Utrecht moeten hebben afgerond. Daarnaast is het nodig om een leerplan NGT2 te ontwikkelen en om het onderwijs in NGT2 wat betreft de opbrengsten te monitoren.

Tegelijkertijd blijven er zeker dove kinderen die vanaf het begin in aanmerking komen voor opvoeding en onderwijs in twee talen, omdat hun dove of horende ouders dat willen, omdat ze niet geïmplanteerd zijn, of omdat een implantaat bij deze kinderen minder mogelijkheden tot het verwerven van gesproken taal biedt. Dit kan bijvoorbeeld omdat hun werkgeheugen of fijne motoriek minder goed ontwikkeld zijn (Pisoni, Conway, Kronenberger, Horn, Karpicke & Henning, 2008), of omdat ze naast hun doofheid een specifieke taalstoornis hebben (Hawker, Ramirez-Inscoe, Bishop, Twomey, O'Donoghue & Moore, 2008). Soms biedt een gebarentaal dan betere mogelijkheden tot taalontwikkeling, soms zijn andere vormen van communicatie meer aangewezen. Hoe dan ook, het is van het grootste belang (en een hele uitdaging!!) om diagnostische procedures te ontwikkelen, die deze kinderen zo snel mogelijk en op zo jong mogelijke leeftijd identificeren, liefst voor de leeftijd van twee jaar (Mayer & Leigh, 2010). Daardoor kan ouders geadviseerd worden om niet te veel kaarten op gesproken taal te zetten, maar de kinderen ook vroegtijdig een rijk aanbod van gebarentaal te geven. Voor al deze kinderen is dan wel *verbetering* in tweetalige opvoeding en tweetalig onderwijs nodig. Verbetering in de zin dat deze kinderen meer kans moeten hebben om daadwerkelijk vaardig te worden in gebarentaal, de eerste voorwaarde voor mogelijke transfer van vaardigheid in deze taal naar het Nederlands. Er moet vroeg in het leven van deze kinderen een ecologie geschapen worden waarin naast het gesproken Nederlands ook een aanbod van de Nederlandse Gebarentaal volop voorhanden is. Een dergelijke ecologie veronderstelt intensieve gebarencursussen voor ouders, zodat hun gebarenaanbod zo rijk mogelijk kan zijn en video hometraining om communicatie thuis verder te begeleiden. Daarnaast veronderstelt een dergelijke ecologie volop beroepsopvoeders (gezinsbegeleiders,

later leerkrachten) die zo vaardig zijn in gebarentaal dat ze in deze taal niet alleen kunnen opvoeden, maar er ook in kunnen onderwijzen. Een gebarentaalvaardigheid op het eindniveau van de huidige bachelor opleiding docent/tolk NGT lijkt me daarvoor een minimumvereiste. En tot slot veronderstelt deze ecologie in de omgeving van een doof kind voldoende andere, jongere en oudere dove kinderen die ook in gebarentaal kunnen communiceren. Een dergelijke ecologie en dus een in deze lijn verbeterde tweetalige optie heeft naar mijn mening in de toekomst slechts kans van slagen op een beperkt aantal (maximaal 3) plekken in ons land.

De consequentie van herijking van het taalbeleid is dat differentiatie in het taalaanbod gaat optreden bij dove kinderen, zowel in de gezinsbegeleiding als in het onderwijs. Vormen van differentiatie zijn de afgelopen jaren al in verschillende dovenscholen geïntroduceerd, variërend van differentiatie in de klas, differentiatie tussen klassen (stromenmodellen) of differentiatie via het creëren van aanpalende onderwijsvoorzieningen (twinschool). Differentiatie lijkt soms nog omstreden te zijn, zeker bij degenen die vinden dat ook in deze tijd alle dove kinderen van jongs af aan tweetalig opgevoed en onderwezen moeten worden. Mij lijkt dat niet langer werkelijk haalbaar en voor grote groepen jonge dove kinderen ook niet meer echt noodzakelijk. Immers, *the times they are a-changing...* Een zorgvuldig geïmplementeerd, gedifferentieerd taalbeleid komt meer tegemoet aan de huidige wensen en mogelijkheden van dove kinderen en hun ouders. Niet zoals in de jaren 50 en 60 van de vorige eeuw door dove kinderen in gescheiden onderwijsvoorzieningen onder te brengen, bang als men was voor infectie van gebaren. Die angst is volstrekt onterecht gebleken, gebaren stimuleren op tal van manieren de ontwikkeling van dove kinderen. Wel door genuanceerd onderscheid in taalaanbod aan te brengen. Door dove en slechthorende kinderen binnen en over onderwijsvoorzieningen heen met elkaar contact te laten houden. Door goed vakonderwijs in NGT2 op te zetten. En door de cognitieve en sociaal-emotionele opbrengsten van begeleiding en onderwijs nauwgezet te meten en te volgen, zodat bijstelling van beleid mogelijk blijft.

Over de auteur

Prof. Dr. Harry Knoors is algemeen directeur Expertise & Innovatie van Koninklijke Kentalis. Hij is tevens hoogleraar aan het Behavioral Science Institute van de Radboud Universiteit Nijmegen. Zijn bijzondere leeropdracht betreft de opvoeding van slechthorende en dove kinderen.

Een uitgebreide literatuurlijst vindt u op de website van Simea en is opvraagbaar bij de redactie: vanhorenzeggen@audcom.nl